

УДК 130. 2.

“ВІЧНА ФІЛОСОФІЯ” ЯК ОРІЄНТИР У СКОВОРОДИНІВСЬКОМУ СВІТОСПОГЛЯДАННІ

Гужва О.П., д-р філос. наук, професор, завідувач кафедри історії Української
державної академії залізничного транспорту

Творча спадщина Григорія Савича Сковороди розглядається в контексті духовної культури.

Ключові слова. Вічна філософія (премудрість), свідомість, культура.

Мета дослідження полягає в залученні творчості українського мислителя до контексту духовних цінностей, що були виплекані усією історією людства.

Постановка проблеми. Поняття «вічної філософії» як премудрості ставить в основу сквородинівського світорозуміння Елізабет фон Ердман [1]. І то є цілком слушно: в усіх підходах до надзвичайно ємної та складної системи мислення та висловлювання українського мислителя важко керуватися здобутками тільки доби нового часу, у яку жив Сковорода. Необхідно віднайти той всеоб'єднуючий початок, що був би водночас характеристикою усієї спадщини мандрівного філософа, яким і стає вічна філософія, а скоріше премудрість, що не знає часових та просторових меж і розлита в світі: кожному дістається, згідно Канту, її частка, а деkotрим випадає нести її у собі, так що не зразу відкривається світильник розуму та всі його здобутки. Недарма знадобилося багато зусиль з боку дослідників, щоб древо сквородинівської творчості постало у своїй величі, яка зумовлена симфонічним єднанням його думок з неосяжним простором духовного буття, а також формами його засвоєння в філософії, науці та мистецтві, що стають наявними впродовж історії.

Результати дослідження. Вічна філософія виявляє спроби людини осмислити себе і світ, саме відшукуючи моделі інтегрованого пізнання світу, як і його єдиного образу, що водночас стають основою діяльності та духовного зростання. Одну з таких моделей знаходимо вже у новітній період в романі “Гра в бісер” Германа Гессе, що долає відчуття часу та простору

окремої доби. Роман розгортається в творчо налаштованій і відстороненій від реалій буття якогось конкретного географічного куточку країні Касталії, життя якої підкоряється духовному зростанню — від кнехта (слуги) до майстра, який проходить герой роману і ті, з ким він навчається.

Касталія — то символ осередку знань від святилищ до храмів, шкіл та академій, що, виконуючи місію загальноосвітнього виховання, все ж сприяє виокремленню із загалу обранця-особистості, яка народжується упродовж віків і стає здатною усвідомити містичне єднання людини зі Всесвітом і розкрити закони світобудови. Завдяки висунутим новим науковим ідеями народжується нове світовідчуття. Плетіння бісеру, плетіння думок аж до величної картини Всесвіту, з відтворюваною боротьбою космічних сил, що присутнє в романі Г.Гессе, — це наявна в кожному історичну добу нова парадигма сприйняття світу.

Нова доба, у яку жив Сковорода, була просякнута ідеєю осмислення досягнень людства від сивої давнини і виплеканим середньовіччям та Відродженням принципом історизму, за яким Вольтер закріпив поняття “філософія історії”. Сама назва 35-томної енциклопедії, створеної французькими вченими-просвітителями у 1751-1780 роках, редактором якої був Дені Дідро, досить показова у цьому сенсі: «Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв і ремесел».

Український геній слідує цій ідеї і цьому принципу, надавши їм подальшого розвитку, що відповідав його власній концепції розуміння буття та образу світу, у якому космос єйдосів пронизує космос тілесний, світ реалій, і містика як акт одухотворення дійсності становлять сутність парадигми: світ і людина знаходяться у процесі оновлення і здатні відбиватися один в одному.

Сковорода виводить свої філософсько-поетичні розмисли в простір всезагальний, надчасовий, наслідуючи часопростір біблійний і перевершуючи його: конкретні земні персонажі залучаються до споглядання та осмислення картин біблійних, тобто земне й небесне становлять певне

драматургічно-композиційне ціле. Зауважимо, що філософи-богослови завжди встановлювали залежність земного та небесного і можливість сходження по духовним сходам людини аж до неба.

Дещо відходячи від проторених схоластикою шляхів тлумачення Слова та Закону Божого, що зберігалися у стінах Києво-Могилянської академії, вихованцем якої був сам Сковорода, він знаходить місце для самого Бога в серці людини, назавжди зводячи предвічне й скороминуче. Предвічне — сам Бог — за традиціями вічної філософії виступає як втілення довершеності, краси; скороминуче — людина, — відповідно до цієї ж філософії, прагне віднайти гармонію й злагоду, що стає можливим, згідно Сковороді, лише у пізнанні та відкритті Бога у собі.

Сковородинівські філософсько-поетичні розмисли долають монологічність висловлювання, вони не тільки розгортаються в умовному часопросторі, що охоплює всю історію, всю ейкумену, все людство, але й несуть у собі елементи заземленості, достовірності якихось побутових деталей. Більше того, подібно до перших письмен, заснованих на древніх ієрогліфах, вони спираються на космологічні уявлення, що надають кожному слово-твору українського генія надзвичайної символічної ємності, що зростає завдяки синкретичній єдності у самому творі різних підходів у відтворенні світу: філософсько-богословського та художнього.

Не менш важливим є те, як трактується саме слово. У межах твору воно підкоряється різним принципам розгортання думки та змісту: послідовність висловлювання у часі, що спирається на формально-логічні норми утворення силогізмів та закони риторики, зустрічає перепони: майже кожне слово потребує аналізу, ретроспекції, внаслідку чого, при повторі слова, з'являється нове змістовне наповнення. Безпосередньо новий зміст стає можливим лише у єднанні з попереднім. Так, скажімо, розгортається думка Сковороди у “Потопі зміїному”(1791), де віднаходимо підняття духовного горизонту:

«Б е с ѣ д у ю т Д у ш а и Н е т л ѣ н н ы й Д у х . . .

П о т о п з м і и н , Н о е в , Б о ж і й и Б і б л і а

есть то же.

Аще она море, како и не потоп?
Взгляньте на Назонову картину
потопну: Nat lupus inter Oves...

Не в сем ли Морѣ обуреваются вся
Вселенна?

Ей, в сем! Ей, вся! «Погрязоша, яко
Олово во водѣ...» Един мой Израиль, сію
Пучину прелѣтая, преходит. Един он
уловляет Жалостну Ревность
Варухову:

«Кто прейде на ону Страну Моря и
Обрѣте Премудрость?»

Что есть Бібліа, аще не Мыр? Что есть
Мыр, аще не Ідол Деирскій? Что есть
Златая Глава ему, аще не Сонце? Что
есть Сонце, аще не Огненное море?

Не оно ли заступило нашу нам
Гавань тую:

«Се Сей стоит за Стѣною нашею? и
глаголет: «Лицемѣре! Почто усумнѣлся
еси?»».

Не всѣ ли не преплывшіи мучатся в
Огненной Безднѣ? Не всѣ ли блеют о
Пеклѣ? И Кто уразумѣл Пекло? Не смѣшно
ли, что всѣ в Пеклѣ, а боятся, чтоб не
попасть?

Вот точно СФІНКС, мучающая не рѣшивших Гаданія. «Возволнуются и почти не возмогут». «Ходите во Пламенѣ Огня вашего».

А мой Ной Радугу видит, и Потоп прекращается. Что есть прекрасна Радуга? Не Радость ли есть Радуга? Не Солнце ли зрит свой Образ во Зерцалѣ Вод Облачных? Не Солнце ли зрит на Солнце, на второе свое СОНЦЕ? На Образ образуемый, на Радость и на Мир твердый? Не туда ли зрит сей Вождь наш? не туда ли Волхвы ведет? Останься ж, Солнце и Луна! Прощай, Огненная Бездно! [Прости, Западное Солнце!] Мы сотворим Свѣт лучшій. Созиждем День веселѣйшій. Да будет Свѣт! и се бысть Свѣт. Да станет Солнце и Луна! Да станет и утвердится! Да свѣтит во Вѣки Вѣков! И се ста Солнце и Луна! Новая Луна и Солнце. От Бога Божественное. Воспой же, о Исаіе! Воспой нам Пѣснь Побѣдную. Се Израиль преиде Море!

Не зайдет бо Солнце тебе,

И Луна не оскудѣет.

Будет Господь тебе Свѣт твой.

И с о в е р ш а т с я Д н и т в о и ,
Д н и Р ы д а н і я т в о е г о » – ц и т . з а :
([2, с. 941–942]).

Маємо приклад діалектичного становлення думки, коли звичне ще за часів античності розуміння діалектики як діалогу-бесіди, що присутнє й у Сковороди, переростає в нову діалектику як науку про розвиток, що розглядає існуючі в усіх сферах буття протиріччя, перехід кількісних змін у якісні та заперечення — заперечення (на прикладі Гегеля: зерна, стеблини та плоду). У Сковороди тут діють протилежності: плач — радість. - і з аналізом слова проростає розвиток думки від мороку до світла, причому відбуваються також якісні зміни: Сотворим свет лучший. Маємо зазначити, що подібне розгортання думки та зміна емоційно-психологічних станів присутнє й у релігійних обрядах та дійствах, так само, як і у традиції творення молитв Показовою стає, зокрема, п'ята вранішня молитва Василя Великого: “И даруй нам бодренным сердцем и трезвенною мыслию всю настоящего жития ночь прейти”;... “д а н е п а д ш е и о б л е н и в ш е с я , н о б о д р с т в у ю щ е и в о з д в и ж е н и в д е л а н и е о б р я щ е м с я г о т о в и” .

Історія дає багато прикладів того, що людинотворчі або культурні процеси активізуються в періоди, коли драматизм існування набуває піку. Для стародавньої Елади показовим є період класики, коли точилася війна з персами, яка потребувала спільних зусиль в протистоянні ворогові. Культуротворчі процеси знаходять виявлення в екзистенційній проблематиці, якої, зокрема, торкаються майже всі літературні пам'ятки ранніх цивілізацій: “Бесіда розчарованого зі своєю душею” Стародавнього Єгипту або “Книга мертвих” Стародавніх Шумер, трагедії Софокла або Вергілія — надалі тих пам'яток стає все більше й більше. Всі вони розглядають проблеми життя та смерті, зіткнення інтересів, кохання та зради, як те було й під час зустрічі Олександра Македонського з брахманами, чому присвячена книга

“Олександрія”, досить поширена в середньовічній Русі [3]. Значимою для розвитку культури ставала й доля окремих особистостей, які прагнули змін та оновлення і викликали незадоволення з боку влади. “Виклик долі” (the courage to be) стає все більш помітним, коли окремі особи згодом перетворюються на героїв літературних творів. Цим живим персонажам приходиться вирішувати для себе складне питання: бути приреченим на смерть або на вигнання, - коли вже неможливо поступитися жорстокій необхідності покори. В усій історії життя людей-вигнанців, або тих, хто втратив надію знайти себе у суспільстві, сповненому суперечностей та конфліктів, все частіше перетворюється на постійні мандри, у яких простір зникається з часом, і власна доля залучається до нескінченної духовної драми.

Торкнулося це вже у новий час і мандрівного філософа та поета Сковороди, який шукав можливостей оновлення світу та людини у досвіді минулого: вивчав мови, культуру різних народів, - співставляв отримані знання з сучасними науковими розвідками про всесвіт, природу, суспільство та людину. Рано Сковорода усвідомив свою причетність до родових слов'янських коренів, але виходив за їх межі, уособлюючи в собі здобутки світової та європейської культури. Повернення до себе, пошуки “самого себе” дозволяли віднайти й чуття великої родини, яке повертало сенс буття і цілісність світорозуміння та самої свідомості.

«Воспою жи і я с Тобою, любезний мой Исаіе:

“Дугу мою полагаю во Облаць”.

Сіе есть:

Мир утверждаю внутри себе» — (цит. за: [2, с.942]).

Якщо йти шляхами сквородинівських духовних мандр, то можна дійти висновку, що минуле, тобто період саме ранніх цивілізацій, таких як Єгипет, Шумери, Індія та Китай, був визначальним у відтворенні єдності між державоцентристськими та людинотворчими процесами. Варто тут спиратись і на ідею Карла Ясперса про “золоту вісь” - що припадала на 8-2 століття до нашої ери. І для слов'ян цей період був золотою добою, коли вони не знали

розбрату і мали цілісне світорозуміння.

Вартими уваги у виявлені духовних прозрінь, що у найбільшій мірі вели до ідеї сродної праці, розробленій Сковородою, є спроби осмислення у добу ранніх цивілізацій цінностей, створених людиною. Саме ці спроби, тобто власне рефлексія над діяльністю людини, мають сприйматися у якості найважливішої підвалини становлення світової та європейської культури.

В усіх цивілізаційних утвореннях Сходу або Заходу єдність природна або кровна, заснована на матріархаті, поступалася перед диктатом влади. Привести усі різновекторні процеси державотворення до злагоди можна було зосередившись на проблемі людської праці. Акцент припадав в нових людських спільнотах на єдність діяльнису, яка самій праці надавала сакрального значення. Священною ставала річ, зроблена людиною.

Річ ставала священною тому, що на ній сходився весь комплекс світоглядної проблематики, який дозволяв знову встановити рівновагу в світорозумінні. Новостворений світ речей ставав врівень з природою, самим космосом і відповідав єдиним і для неба, і для землі законам буття. Єдність світорозуміння тут підкреслюється значимістю і символікою ієрогліфічних писемних знаків, що, поєднуючись одне з одним, утворюють величну картину Всесвіту.

Так, у Стародавньому Єгипті до акту творення світу був причетний бог Пта, який творив його “думкою й словом”, і знову ж таки у єгиптян “бог Хнума “виліпив” весь світ за допомогою гінчарного круга [4, с.15]. В стародавньому папірусі “Пригоди Ун-Амуна”, що належить до 12 століття до н.е., з'являється поняття мистецтво, рівнозначне поняттям техніка, вміння, майстерність. І вже над цими поняттями постає, як вінець кропіткої розумової праці (“яка важче за іншу роботу” з “Повчань Птахотепа”), поняття “досконалої річі”. З ієрогліфів, з яких складається данне й попередні поняття [див.: 4, с.7] стає зрозумілим, що Бог є творцем усіх явищ у світі, він є вічним і досконалим, він дає розум для того, щоб усвідомити суть справи, а звідси й аксіома: все, що з'являється у розумі, є відзеркаленням реального світу;

мистецтва, науки і ремесла суть божественного походження, а людина має осягати задум божий упродовж життя.

Доба нового часу ще більше загостила співвідношення між цивілізаційними та культурними процесами [див.: 5], і самі цивілізації стали на шлях ще більшої конфронтації, що серед ряду проблем була пов'язано з нестачею сировини, відсутністю території з можливостями придбання того, що бракувало. Цивілізація, налаштована здебільшого на самовідтворення, і тим обмежує можливість розкриття творчого потенціалу як суспільства, так і окремої особи. Стрімке пересування соціальних атомів, з кремих людей, сімей, народів, помітне в європейських імперіях упродовж XVIII-XIX століть, і вже в сучасному світі, попри спільність життєвих проблем, не дає їм усвідомити свою причетність до загальнолюдського древа, окрім подій смерті та народження. Найбільш широкий вимір життя людей, що залишає місце для співчуття та порозуміння, забезпечують окремі осередки (в Україні то було свого часу козацтво), коли люди в критичний момент свого життя ідуть одна одній назустріч, всупереч загальній тенденції вітчуження. До цих осередків на початку XXI століття можна віднести форми малого бізнесу окремих осіб, що виживають завдяки вмінню (за яким вгадується хоча б один із критеріїв гарно зробленої речі, що відкрилися у добу Стародавнього Єгипту — див вище) і підтримці з боку тих, хто зберіг здатність співчувати.

Сковорода, який жив у новий час (1722-1794), здійснив спробу повернути втрачене. Він був змушений пройти весь шлях історичного розвитку людства в пошуках того, що зветься щастям: вивчав мови, досліджував всі сфери людського буття, людських знань. І все більше стверджувався в думці, що людина має віднайти гармонію перш за все в собі, своєму серці. Гармонія — то була для нього злагода, “злагода божественних слів”, яку несла у собі симфонія.

Симфонія стає для нього світоглядним конструктом, що зводить земне й небесне. Не здійснюючи спроб усвідомити свої витoki поза тим, що стосувалося світоустрою, зведеному в Священному Писанні, сміливо

пізнаючи саме життя, він дійсно прагне здійснити те самим своїм життям і своєю творчістю, чого не змогли зрозуміти і віднайти люди до нього: затвердити рай на землі.

Серед людей, що оточували Сковороду, знаходились ті, хто брав на себе всі труднощі його побуту, був порадником упродовж усього життя. Саме звертаючись до них, мандрівний філософ відтворює для себе те культурне середовище, без якого є неможливою будь яка праця, а ще більше - науковця або філософа. Рідним для нього завжди було село, близькими краєвиди, він завжди жадав оновлення в природі. В природі можна захопитись спогляданням: деревом, птахом. Підійнялись до узагальнення в душі народної філософії в “Божественних піснях” та “Байках”.

Сміливі пророцтва виникають, коли філософ знаходиться в мандрах, відриваючись від застиглого буденного існування. Саме тоді він прозирає. І тоді народжуються в його уяві образи та ідеї, які цементуються в форми сакральних дійств, що народжуються між Бурлуками та Бабаями, як в “Архістратизі Михаїлі”.

Розширення свідомості — це одна із особливостей сквородинівського мислення й викладу думки. Власне, його поєднання образів, має на меті теж саме приращення значень та сенсів, що дає поєднання ключових слів-образів в давніх письменах. Сковорода тяжіє, особливо це помітно у його філософських роздумах, починаючи від “Наркіса”, до афористичності висловлювання, яка спрямована на те, щоб із одного слова поступово зростав весь задум. Про це, зокрема, говорить і Шевченко: “зі мною це часто буває<...>На якому-небудь найпростішому слові збудуєш цілу драматичну фантазію <...> Так сталося й тепер. Слово “капітанша” поділилось у мене вже на акти, сцени, яви, і вже ледь-ледь драма не розв'язалась найстрашнішою катастрофою” (цит. за: [6, с. 446]).

Саме у цій спрямованості слова на охоплення композиційно-драматургічного простору, що прагне вийти до рівня Універсуму, маємо не тільки барочний принцип розгортання творчих задумів, що дає взагалі

розгортання текстів Священного Писання, а й надалі принцип розгортання власне музичних задумів, зокрема, симфонічних.

Недарма Скворода дає вже у самій назві та композиції творів відчуті надзвичайну сконцентрованість своєї думки. Маємо наголосити, що й сама музика, до якої тяжів мислитель-поет, знаходить свою мову в орієнтації на світоглядні та композиційні виміри Священного Писання [7]. Спираючись на них, Скворода створює в їх межах власне Откровення, що заперечує трагізм людського буття. Тобто своє тут являє найбільш широкий вимір творчої особистості, що змогла осягти дійсність і віднайти її оновлену модель в душі Просвітництва, мінуючи заклик до руйнації норм існування, через ідею соборності, сродної праці та пошуках у собі Бога.

Ідея сродної праці, яку сформулював Скворода, прокладала собі шлях крізь боріння людського духу. В думках Сквороди ідея сродної праці знову набула сакрального значення, як те було у добу ранніх цивілізацій. Не дивно, що свого “Наркіса” філософ починає з посилання на “предревню Притчу з обвітшалої Богословії Египецької” [8, с. 231]. . Через християнську традицію він сприйняв думку про те, що Бог-гончарник є творцем усіх речей [див.: 8, 225, виноска 34]. Але через ідею сродної праці український філософ проголошував народження нової людини та світу.

Доба нового часу ще більше загострила співвідношення між цивілізаційними та культурними процесами [див.: 5], і самі цивілізації стали на шлях ще більшої конфронтації, що серед ряду проблем була пов'язано з нестачею сировини, відсутністю території з можливостями придбання того, що бракувало. Цивілізація, налаштована здебільшого на самовідтворення, і тим обмежує можливість розкриття творчого потенціалу як суспільства, так і окремої особи. Стрімке пересування соціальних атомів, з окремих людей, сімей, народів, помітне в європейських імперіях упродовж XVIII-XIX століть, і вже в сучасному світі, попри спільність життєвих проблем, не дає їм усвідомити свою причетність до загальнолюдського древа, окрім подій смерті та народження. Найбільш широкий вимір життя людей, що залишає місце для

співчуття та порозуміння, забезпечують окремі осередки (в Україні то було свого часу козацтво), коли люди в критичний момент свого життя ідуть одна одній назустріч, всупереч загальній тенденції відчуження. До цих осередків на початку ХХІ століття можна віднести форми малого бізнесу окремих осіб, що виживають завдяки вмінню (за яким вгадується хоча б один із критеріїв гарно зробленої речі, що відкрилися у добу Стародавнього Єгипту — див вище) і підтримці з боку тих, хто зберіг здатність співчувати.

Сковорода, який жив у новий час (1722-1794), здійснив спробу повернути втрачене. Він був змушений пройти весь шлях історичного розвитку людства в пошуках того, що зветься щастям: вивчав мови, досліджував всі сфери людського буття, людських знань. І все більше стверджувався в думці, що людина має віднайти гармонію перш за все в собі, своєму серці. Гармонія — то була для нього злагода, “злагода божественних слів”, яку несла у собі симфонія.

Симфонія стає для нього світоглядним конструктом, що зводить земне й небесне. Не здійснюючи спроб усвідомити свої витoki поза тим, що стосувалося світоустрою, зведеному в Священному Писанні, сміливо пізнаючи саме життя, він дійсно прагне здійснити те самим своїм життям і своєю творчістю, чого не змогли зрозуміти і віднайти люди до нього: затвердити рай на землі.

Серед людей, що оточували Сковороду, знаходились ті, хто брав на себе всі труднощі його побуту, був порадником упродовж усього життя. Саме звертаючись до них, мандрівний філософ відтворює для себе те культурне середовище, без якого є неможливою будь яка праця, а ще більше - науковця або філософа. Рідним для нього завжди було село, близькими краєвиди, він завжди жадав оновлення в природі. В природі можна захопитись спогляданням: деревом, птахом. Підійняти до узагальнення в душі народної філософії в “Божественних піснях” та “Байках”.

Сміливі пророцтва виникають, коли філософ знаходиться в мандрах, відриваючись від застиглого буденного існування. Саме тоді він прозирає. І

тоді народжуються в його уяві образи та ідеї, які цементуються в форми сакральних дійств, що народжуються між Бурлуками та Бабаями, як в “Архістратизі Михаїлі”.

Розширення свідомості — це одна із особливостей сквородинівського мислення й викладу думки. Власне, його поєднання образів, має на меті теж саме прирощення значень та сенсів, що дає поєднання ключових слів-образів в давніх письменах. Скворода тяжіє, особливо це помітно у його філософських роздумах, починаючи від “Наркіса”, до афористичності висловлювання, яка спрямована на те, щоб із одного слова поступово зростав весь задум. Про це, зокрема, говорить і Шевченко: “зі мною це часто буває<...>На якому-небудь найпростішому слові збудуєш цілу драматичну фантазію <...> Так сталося й тепер. Слово “капітанша” поділилось у мене вже на акти, сцени, яви, і вже ледь-ледь драма не розв'язалась найстрашнішою катастрофою” (цит. за: [6, с. 446]).

Саме у цій спрямованості слова на охоплення композиційно-драматургічного простору, що прагне вийти до рівня Універсуму, маємо не тільки барочний принцип розгортання творчих задумів, що дає взагалі розгортання текстів Священного Писання, а й надалі принцип розгортання власне мистецьких задумів, зокрема, симфонічних.

Недарма Скворода дає вже у самій назві та композиції творів відчуті надзвичайну сконцентрованість своєї думки. Маємо наголосити, що й сама музика, до якої тяжів мислитель-поет, знаходить свою мову в орієнтації на світоглядні та композиційні виміри Священного Писання [7]. Спираючись на них, Скворода створює в їх межах власне Откровення, що заперечує трагізм людського буття. Тобто своє тут являє найбільш широкий вимір творчої особистості, що змогла осягти дійсність і віднайти її оновлену модель в дусі Просвітництва, мінуючи заклик до руйнації норм існування, через ідею соборності, сродної праці та пошуках у собі Бога.

Висновки. Широта світорозуміння, притаманна українському мислителю-генію, встаючи над буденним, керувалась духовним началом,

дарованим кожній людині як ознака її сутності, що знаходить втілення в пошуках щастя, яке варто розуміти як шлях до Бога. Наближаючись до Творця світу, вміщаючи його у своїй душі, людина стає причетною і до створення речей, що підіймають її над буденністю. Через етичні настанови, що містяться у християнській моралі, людина стає здатною оновити весь світ і себе.

Отже, Сковорода здійснює у своїх роздумах перехід від тілесного в самій людині, що уподібнює її з речами, до широких вимірів духовного буття, у яких народжується людина як духовна істота. Українському філософу тим самим вдається розв'язати одну з головних проблем усієї світової філософії, і створити методологію, концепцію та головні лейтмотиви сучасної філософської антропології та філософії культури.

Література

1. Elisabeth Erdmann von. Unähnliche Ähnlichkeit. Die Onto-Poetik des ukrainischen Philosophen Hryhorij Skovoroda (1722-1794). — Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag, 2005. — 740 S.
2. Григорій Сковорода. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. — Харків: Майдан, 2010. — 1400 с.
3. Громов М.Н., Козлов Н.С. Русская философская мысль X-XVII веков. — М.: Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
4. Померанцева Н.А. Эстетические основы искусства Древнего Египта. — М.: Искусство, 1985. — 255с.
5. Исаев В.Д. Человек в пространстве цивилизации и культуры. — Луганск: Світлиця, 2003. — 188 с.
6. Ушкалов Л. Від бароко до постмодерну: есеї /Лонід Ушкалов. — Київ: Грані-Т, 2011. — 552с. (Серія "De profundis") .
7. Гужва О.П. Григорій Савич Сковорода та європейський симфонізм //Аспекти історичного музикознавства - IV: "Правда фантастики і фантастика правди. Магічне "дев'ять" в історії художньої культури: Збірник наук. праць. — Харків: ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2010. — С.228-241.

"ВЕЧНАЯ ФИЛОСОФИЯ" как ориентир в Сковородиновское миросозерцание

Гужва А.П.

Творческое наследие Сковороды рассматривается в контексте духовной культуры.
Ключевые слова. Вечная философия (премудрость), сознание, культура.

"Perennial Philosophy" as a guide to Skovoroda's the world view

Guzhva A.

Crativ heritage of Skovoroda is considered in the context of spiritual culture.

Keywords. Perennial philosophy (wisdom), consciousness, culture.